gemeente Terschelling

Beleidsnotitie

Mantelzorg-ondersteuning

Inhoudsopgave

Inleiding 3
- Aanleiding en doel van actualisatie 3
- Terugblik 2021–2025 3
- Begripsafbakening mantelzorg, gebruikelijke hulp en vrijwilligerswerk 4

Ontwikkelingen en trends 5
- Landelijke ontwikkelingen en de omvang van mantelzorg 5
- Landelijk beleid: versterking en positionering van mantelzorg 6
- Regionale en lokale ontwikkelingen 7

Visie mantelzorgondersteuning 8

Beleidsuitgangspunten 9
- 1. Ontzorgen als uitgangspunt van beleid 9
- 2. Praktische ontlasting en respijtzorg als basis 9
- 3. Vroegtijdig signaleren en preventief handelen 9
- 4. Eén herkenbaar aanspreekpunt met regie 10
- 5. Integrale benadering van mantelzorg 10
- 6. Erkenning en waardering als structureel onderdeel 10
- Integrale koppeling met de acht basisfuncties 11

Uitvoeringsplannen per gemeente 12

Financiën 13
- Structurele middelen 13
- Incidentele en aanvullende middelen 13

Monitoring en verantwoording 14
- Indicatoren en gegevensbronnen 14
- Gegevens en werkwijze 14
- Sturing en bijsturing 14

Tot slot 15

Bijlage 1: Wettelijke kaders 16

Bijlage 2: Begrippenlijst 17

Bijlage 3: Integrale analyse mantelzorg (Waadhoeke, Terschelling en Vlieland) 19

Bijlage 4: Bronnen 21

Inleiding

Aanleiding en doel van actualisatie

Deze beleidsnotitie is gezamenlijk opgesteld door de gemeenten Waadhoeke, Terschelling en Vlieland. De gemeenten hebben dezelfde visie op mantelzorgondersteuning en werken daarom met dezelfde doelen en uitgangspunten. Elke gemeente stelt deze beleidsnotitie vast. Deze beleidsnotitie dient te worden gelezen als een kaderstellend document op hoofdlijnen; de concrete invulling, prioritering en uitvoering van deze notitie worden per gemeente verder uitgewerkt in lokale uitvoeringsplannen, zodat ruimte blijft voor maatwerk en lokale accenten.

De beleidsnotitie mantelzorg 2021–2025 heeft een belangrijke basis gelegd voor de ondersteuning en waardering van mantelzorgers in de gemeenten Waadhoeke, Terschelling en Vlieland, maar ontwikkelingen van de afgelopen jaren maken een herijking noodzakelijk. De beleidsperiode is afgerond en eerdere evaluaties lieten zien dat beleid en uitvoering niet altijd met elkaar in lijn waren, waardoor actualisatie gewenst is. Daarnaast laat recent onderzoek onder mantelzorgers zien dat de ervaren belasting en ondersteuningsbehoefte verschuiven, met name naar praktische ondersteuning ter vergroting van de belastbaarheid, ondersteuning bij regietaken en betere toegang tot hulp.

Tegelijkertijd nemen door vergrijzing, langer thuis wonen en een afname van het aantal potentiële mantelzorgers de druk en complexiteit van mantelzorg verder toe. Dit vraagt om een andere benadering, waarin niet het aanbod centraal staat, maar het daadwerkelijk ontzorgen van mantelzorgers.

Terugblik 2021-2025

In de periode 2021–2025 is in Waadhoeke, op Terschelling en op Vlieland gewerkt aan het versterken van de ondersteuning en waardering van mantelzorgers. Daarbij lag de nadruk op betere bereikbaarheid van ondersteuning, grotere bekendheid van mantelzorg en versterking van samenwerking. Dit heeft geleid tot zichtbare verbeteringen, maar laat ook zien dat verdere doorontwikkeling nodig is om beter aan te sluiten bij de behoeften van mantelzorgers.

Een belangrijke stap is de uitbreiding van concrete ondersteuning. Sinds mei 2025 is provincie breed acute respijtzorg beschikbaar via het Triagepunt Friesland, waardoor in crisissituaties snel tijdelijke opvang kan worden geregeld.

Ook is geïnvesteerd in het verbeteren van de toegang tot ondersteuning, onder meer via geactualiseerde informatie en laagdrempelige inloopmogelijkheden. Op Vlieland en Terschelling fungeren respectievelijk een welzijnswerker en een mantelzorgondersteuner als herkenbaar aanspreekpunt.

Andere zorgprofessionals, waaronder medewerkers van de gebiedsteams en het Eilandteam, spelen hierin ook een belangrijke rol. Zij signaleren mantelzorgsituaties tijdens huisbezoeken, betrekken mantelzorgers actief in gesprekken en ondersteunen bij het vinden van passende mogelijkheden voor ontlasting. Daarnaast nemen zij deel aan overleggen en fungeren zij als aanspreekpunt rondom mantelzorgsituaties.

In Waadhoeke heeft Connexa via het Centrum Mantelzorg een breed aanbod ontwikkeld, gericht op ondersteuning, ontmoeting en ontlasting. Dit varieert van inloopmomenten en gespreksgroepen tot informatiebijeenkomsten, activiteiten voor jonge mantelzorgers en meerdaagse ontlastingsmomenten. Tegelijkertijd blijft het gebruik van deze voorzieningen achter, wat vraagt om extra aandacht voor bereik en bekendheid.

Daarnaast is de waardering van mantelzorgers versterkt, onder meer door de invoering van een jaarlijkse financiële waardering van €100 in alle drie de gemeenten. Bewustwordingscampagnes en activiteiten hebben bijgedragen aan grotere zichtbaarheid en herkenning van mantelzorg.

Tot slot is geïnvesteerd in signalering, deskundigheid en samenwerking. Professionals zijn beter toegerust om mantelzorgers te herkennen en te ondersteunen, en de samenwerking tussen gemeenten en partners is versterkt. Verdere ontwikkeling van deze samenwerking, met name met zorgpartijen, blijft nodig.

Begripsafbakening mantelzorg, gebruikelijke hulp en vrijwilligerswerk

Binnen het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 (Wmo 2015) wordt onderscheid gemaakt tussen gebruikelijke hulp, mantelzorg en vrijwilligerswerk. Dit onderscheid is van belang omdat mantelzorg een intensievere en vaak langdurige vorm van ondersteuning betreft dan gebruikelijke hulp en vrijwilligerswerk. Door deze begrippen scherp te onderscheiden, wordt voorkomen dat te zware zorgtaken als ‘normaal’ of ‘vrijwillig’ worden gezien en kunnen mantelzorgers tijdig en passend worden ondersteund.

Gebruikelijke hulp betreft de hulp die naar algemeen aanvaarde opvattingen in redelijkheid mag worden verwacht van huisgenoten binnen een gezamenlijke huishouding, zoals partners, ouders en inwonende kinderen. Het gaat om normale, dagelijkse taken die voortkomen uit het samenleven.

Mantelzorg betreft onbetaalde, niet professionele zorg die voortvloeit uit een bestaande sociale relatie en die qua aard, duur of intensiteit de gebruikelijke hulp overstijgt. Deze zorg is vaak langdurig en intensief en kan ook buiten de gezamenlijke huishouding plaatsvinden.

Mantelzorg kan ook worden verleend door kinderen en jongeren (jonge mantelzorgers), die opgroeien in een situatie waarin zorg voor een naaste een rol speelt in het dagelijks leven.

Vrijwilligerswerk betreft onbetaalde inzet in georganiseerd verband, zonder persoonlijke zorgverplichting. De inzet is in beginsel afgebakend en vervangbaar.

De scheidslijn ligt in:
- **Gebruikelijke hulp:** normaal en te verwachten binnen het huishouden;
- **Mantelzorg:** intensieve en/of langdurige zorg vanuit een persoonlijke relatie;
- **Vrijwilligerswerk:** georganiseerde, vervangbare inzet zonder individuele verantwoordelijkheid.

Van mantelzorg kan sprake zijn wanneer de ondersteuning de gebruikelijke hulp overstijgt door de aard, duur of intensiteit van de hulp. Mantelzorg wordt verleend vanuit een persoonlijke relatie en kan niet worden verplicht. De beoordeling vindt altijd plaats op basis van de individuele situatie. Daarbij wordt gekeken naar de mogelijkheden en belastbaarheid van betrokkenen, de omvang van de ondersteuning en het risico op overbelasting.

Ontwikkelingen en trends

Landelijke ontwikkelingen en de omvang van mantelzorg

Mantelzorg is uitgegroeid tot een centrale pijler onder het Nederlandse zorgstelsel. Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) verleende in 2024 circa 39% van de volwassen bevolking mantelzorg (ongeveer 5,5 miljoen mensen). Dit betreft een brede definitie van mantelzorg, waarbij ook lichte en incidentele hulp wordt meegerekend.

Wanneer wordt gekeken naar langdurige en intensieve mantelzorg, de groep die het meest relevant is voor het functioneren van het zorgsysteem, ontstaat een ander beeld. Uit de Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2024 blijkt dat circa 13,8% van de volwassenen mantelzorg verleent volgens een strengere definitie (minimaal drie maanden of acht uur per week). Binnen deze groep voelt circa 22% zich matig tot ernstig belast en is ongeveer 3% van de totale volwassen bevolking zwaarbelaste mantelzorger.

Indicatieve omvang mantelzorg Waadhoeke, Terschelling en Vlieland

De exacte omvang van mantelzorg verschilt per gemeente en is afhankelijk van demografische en sociale kenmerken. Op basis van de Gezondheidsmonitor 2024 varieert het aandeel mantelzorgers tussen circa 9% en 21% van de volwassen bevolking. De onderstaande cijfers geven een realistische bandbreedte voor de lokale situatie per gemeente, in plaats van een exact aantal.

Gemeente	Inwoners (± 2025/2026)	Mantelzorgers (%)	Aantal mantelzorgers (bandbreedte)	Aantal mantelzorgers (bandbreedte)
Waadhoeke	±47.000	10% – 18%	±4.700 – 8.500	±4.700 – 8.500
Terschelling	±5.000	12% – 20%	±600 – 1.000	±600 – 1.000
Vlieland	±1.100	12% – 20%	±130 – 220	±130 – 220

Toelichting afwijkende (bredere) definitie mantelzorger

In de gemeenten Waadhoeke, Terschelling en Vlieland wordt een iets bredere definitie van mantelzorg gehanteerd dan in de Gezondheidsmonitor. Deze sluit aan bij de criteria voor het mantelzorgcompliment. Daarbij geldt onder andere dat sprake moet zijn van mantelzorg gedurende minimaal drie maanden en gemiddeld vier uur per week.

Door deze ruimere benadering – waarin ook lichtere en minder intensieve vormen van ondersteuning worden meegeteld – kan het aantal mantelzorgers in de praktijk hoger uitvallen dan op basis van de Gezondheidsmonitor wordt geschat. De in dit overzicht opgenomen bandbreedtes moeten daarom worden gezien als een indicatie van de omvang van meer langdurige of intensieve mantelzorg, terwijl de feitelijke groep mantelzorgers in de samenleving breder is.

Tegelijkertijd laten signalen uit de praktijk zien dat de belasting van mantelzorgers toeneemt, onder andere door vergrijzing, dementieproblematiek en de groeiende inzet van begeleiding in groepsverband om mantelzorgers te ontlasten.

Samenstelling mantelzorgers

Naast de ontwikkeling in omvang verandert ook de samenstelling van de groep mantelzorgers. Mantelzorg wordt vaker verleend door werkenden, ouderen, jonge mantelzorgers en in toenemende mate ook door mannen. Deze ontwikkeling hangt samen met structurele trends zoals vergrijzing, personeelstekorten in de zorg en beleid dat inzet op langer zelfstandig wonen.

Deze ontwikkelingen laten zien dat mantelzorg zich ontwikkelt van een vorm van aanvullende ondersteuning naar een structureel onderdeel van het zorgsysteem, waarbij een relatief kleinere groep mantelzorgers een steeds groter en intensiever deel van de zorg draagt. Dit leidt tot een toenemend risico op overbelasting en uitval.

Landelijk beleid: versterking en positionering van mantelzorg

De groeiende betekenis van mantelzorg vertaalt zich steeds nadrukkelijker in landelijk beleid. Daarbij staat een dubbele opgave centraal: het versterken van de positie en ondersteuning van mantelzorgers én het beter verankeren van mantelzorg binnen het zorgsysteem. Dit vraagt ook lokaal om een meer integrale en proactieve aanpak, waarbij ondersteuning tijdig, toegankelijk en samenhangend wordt georganiseerd.

In verschillende landelijke beleidsprogramma's wordt zichtbaar dat de overheid inzet op een betere balans tussen draagkracht en draaglast van mantelzorgers. Zo benadrukt het advies van de Sociaal-Economische Raad (SER) over mantelzorg en werk het belang van een betere combinatie van arbeid en zorgtaken. Hierbij wordt onder meer gedacht aan uitbreiding van verlofmogelijkheden, zoals betaald mantelzorgverlof, en aan meer flexibiliteit en maatwerk op de werkvloer. Tegelijkertijd wordt gewezen op de noodzaak om regelgeving te vereenvoudigen en de ondersteuning vanuit gemeenten toegankelijker en effectiever te maken.

Ook in de Mantelzorgagenda 2023–2026 staat de positie van de mantelzorger centraal. Hierin wordt gewerkt aan het versterken van de erkenning van mantelzorgers als gelijkwaardige partners in de zorg, het verbeteren van de samenwerking met professionals en het uitbreiden van ondersteuning op maat. Deze lijn wordt doorgezet in het Hoofdlijnenakkoord Ouderenzorg (2025–2028) (HLO), waarin langer zelfstandig wonen het uitgangspunt is. Dit vergroot de afhankelijkheid van het sociale netwerk en onderstreept het belang van goed toegankelijke voorzieningen zoals respijtzorg.

Tegelijkertijd laten onderzoeken naar mantelzorgondersteuning zien dat er nog grote verschillen bestaan tussen gemeenten. De toegang tot hulp is niet overal even duidelijk en het aanbod is vaak versnipperd. Er is daarom landelijk veel aandacht voor het verbeteren van de samenhang en herkenbaarheid van ondersteuning. Belangrijke elementen daarbij zijn het bieden van laagdrempelige informatie, één duidelijk aanspreekpunt, praktische ondersteuning bij regeltaken en voldoende aandacht voor de mentale belasting van mantelzorgers.

Technologische en maatschappelijke innovaties

Naast beleidsmatige ontwikkelingen wordt landelijk steeds meer ingezet op technologische en maatschappelijke innovaties om de toenemende zorgvraag op te vangen. Technologische toepassingen, zoals domotica, beeldzorg, digitale ondersteuning en andere hulpmiddelen, kunnen bijdragen aan langer zelfstandig wonen en kunnen mantelzorgers ondersteunen bij hun dagelijkse taken.

Tegelijkertijd ontstaan nieuwe maatschappelijke vormen van ondersteuning, zoals zorgzame gemeenschappen, nauwere samenwerking tussen professionals en informele netwerken, en innovatieve woonvormen. Deze ontwikkelingen richten zich niet alleen op het inzetten van technologie, maar ook op het versterken van samenredzaamheid en het gezamenlijk organiseren van zorg en ondersteuning.

De mate waarin inwoners en mantelzorgers gebruik kunnen maken van deze mogelijkheden verschilt echter. Factoren zoals digitale vaardigheden, gezondheid, toegankelijkheid en bekendheid met voorzieningen spelen hierbij een rol. Dit vraagt in de praktijk om aandacht voor ondersteuning en maatwerk, zodat innovaties daadwerkelijk bijdragen aan het ontlasten van mantelzorgers.

Regionale en lokale ontwikkelingen

Vergrijzing en zorgdruk

De gemeenten Waadhoeke, Terschelling en Vlieland kenmerken zich door een combinatie van vergrijzing, schaalgrootte en veranderende zorgstructuren. In Waadhoeke is circa 24% van de inwoners 65 jaar of ouder, met een verwachte stijging richting 29% in 2040. Deze ontwikkeling ligt boven het landelijke gemiddelde van circa 20,8% en leidt tot een toenemende zorgvraag en een grotere afhankelijkheid van mantelzorg. Tegelijkertijd zien we dat het aantal potentiële mantelzorgers relatief afneemt als gevolg van ontgroening en krimp, waardoor de druk per mantelzorger toeneemt. Op de eilanden wordt dit versterkt door de beperkte schaal en beschikbaarheid van voorzieningen, waardoor mantelzorg nog nadrukkelijker een basisvoorziening vormt binnen de lokale zorgstructuur.

Lokale inzichten: vertaling van landelijke ontwikkelingen

De landelijke ontwikkelingen rond mantelzorg zijn duidelijk zichtbaar op lokaal niveau in Waadhoeke, Terschelling en Vlieland. Op basis van lokale enquêtes ontstaat het beeld dat mantelzorg ook hier steeds vaker een structurele en intensieve rol inneemt, mede door vergrijzing, langer thuis wonen en toenemende zorgcomplexiteit.

Mantelzorg blijkt in de praktijk zelden tijdelijk. Veel mantelzorgers verlenen langdurig zorg, vaak gedurende meerdere jaren en meerdere dagen per week. Daarmee is mantelzorg voor veel inwoners een vast onderdeel van het dagelijks leven geworden.

De ervaren belasting wordt vooral bepaald door de combinatie van verantwoordelijkheden. Mantelzorgers geven aan dat niet alleen de zorgtaken zelf zwaar zijn, maar juist de optelsom van zorg, werk, gezin en regeltaken. Ook de emotionele belasting en de complexiteit van het organiseren van zorg spelen hierbij een belangrijke rol.

De ondersteuningsbehoefte is daarbij duidelijk en consistent: mantelzorgers vragen vooral om praktische ontlasting, ondersteuning bij regeltaken en overzicht, en in mindere mate om aanbodgerichte activiteiten. Effectieve ondersteuning draait daarmee vooral om het verminderen van belasting en het bieden van maatwerk.

Tegelijkertijd wordt het bestaande ondersteuningsaanbod nog beperkt benut. Dit hangt samen met ervaren drempels in de toegang, zoals versnippering, administratieve lasten en een gebrek aan passend aanbod. Op de eilanden spelen daarnaast bereikbaarheid en schaal een extra rol. De neiging om geen hulp te vragen, ondanks ervaren belasting, onderstreept het belang van een proactieve en laagdrempelige benadering.

Uit gesprekken met professionals en betrokken partners blijkt daarnaast dat er een groep mantelzorgers is die zelf geen hulpvraag stelt en daardoor buiten beeld blijft. Deze groep wordt vaak pas zichtbaar wanneer de belasting al hoog is. Dit onderstreept het belang van een proactieve benadering, waarbij niet alleen wordt gereageerd op hulpvragen, maar actief wordt ingezet op het in beeld krijgen van mantelzorgers, bijvoorbeeld via signalerende functies in zorg, welzijn en andere domeinen.

Daarnaast blijkt dat de overgangsmomenten in mantelzorgsituaties, zoals ziekte van de mantelzorger, opname van de zorgvrager of het wegvallen van de zorgsituatie (bijvoorbeeld na overlijden), belangrijke momenten zijn waarop ondersteuning nodig blijft. Deze fases vragen om aandacht voor continuïteit en nazorg, omdat het wegvallen van de mantelzorgrol kan leiden tot een sociaal en emotioneel gat.

Tot slot blijkt dat mantelzorg sterk samenhangt met andere leefdomeinen. Met name de combinatie met werk en de beschikbaarheid van passende woonoplossingen hebben direct invloed op het volhouden van mantelzorg.

Samenvattend laten de lokale inzichten zien dat mantelzorg langdurig en intensief is, dat de belasting vooral voortkomt uit combinatievraagstukken en complexiteit, en dat mantelzorgers vooral behoefte hebben aan praktische ontlasting en beter toegankelijke ondersteuning.

Visie mantelzorg-ondersteuning

Mantelzorg vormt een onmisbare pijler onder het lokale zorg- en ondersteuningssysteem. In een samenleving waarin mensen langer zelfstandig wonen en de zorgvraag complexer wordt, neemt het belang van mantelzorg verder toe. Tegelijkertijd staat de draagkracht van mantelzorgers onder druk.

De gemeenten Waadhoeke, Terschelling en Vlieland streven naar een samenleving waarin mantelzorgers tijdig worden gezien, erkend en ondersteund, zodat zij hun zorgtaken op een duurzame en gezonde manier kunnen combineren met hun eigen leven. Daarbij staat niet het aanbod van voorzieningen centraal, maar het daadwerkelijk ontlasten van mantelzorgers in hun dagelijkse praktijk.

De gemeenten kiezen voor een integrale benadering waarin mantelzorg wordt benaderd als een gedeelde verantwoordelijkheid van zorg, sociaal domein, werk, wonen en samenleving als geheel. Hierbij wordt ingezet op het versterken van zowel de draagkracht van mantelzorgers als de omgeving waarin zij functioneren.

Mantelzorgers worden gezien, ontzorgd en ondersteund, zodat zij hun zorgtaken op een gezonde en duurzame manier kunnen combineren met hun eigen leven.

Waardering

Vroegsignalering

Eén aanspreekpunt

Integrale aanpak

Praktische ontlasting en respijt

Ontzorgen

Beleidsuitgangspunten

1. Ontzorgen als uitgangspunt van beleid

De ondersteuning van mantelzorgers richt zich op het daadwerkelijk verminderen van belasting in het dagelijks leven. Niet het aanbod van voorzieningen, maar het effect voor de mantelzorger staat centraal.

Hiervoor wordt ingezet op:

- concrete en direct inzetbare ondersteuning;
- ondersteuning bij regeltaken, administratie en coördinatie;
- continuïteit in ondersteuning, zodat mantelzorgers niet telkens opnieuw hun situatie hoeven uit te leggen;
- aandacht voor alle fasen van mantelzorg, inclusief belangrijke overgangs- en afrondingsmomenten, waarbij waar nodig begeleiding en nazorg beschikbaar is.

Hiermee levert de ondersteuning een merkbare bijdrage aan het verminderen van de dagelijkse belasting van mantelzorgers.

2. Praktische ontlasting en respijtzorg als basis

Praktische ondersteuning en respijtzorg vormen een belangrijke basis voor het voorkomen van overbelasting en het duurzaam volhouden van mantelzorg.

Hiervoor wordt ingezet op:

- praktische hulp, zoals ondersteuning thuis, vervoer, huishoudelijke ondersteuning en begeleiding in groepsverband;
- ondersteuning bij het organiseren van zorg en ondersteuning;
- tijdige en passende inzet van respijtzorg, zowel gepland als acuut;
- inzet van zowel formele voorzieningen als laagdrempelige, lokale initiatieven en ontmoetingsplekken;
- passende oplossingen voor situaties waarin de mantelzorger tijdelijk of onverwacht uitvalt door ziekte of andere omstandigheden.

Hiermee ontstaat structurele ruimte voor mantelzorgers om zorgtaken vol te houden en overbelasting te voorkomen.

3. Vroegtijdig signaleren en preventief handelen

Het voorkomen van overbelasting begint met het tijdig herkennen van mantelzorgsituaties en ondersteuningsbehoeften.

Hiervoor wordt ingezet op:

- actieve signalering via zorg, welzijn, onderwijs, werkgevers en andere netwerkpartners;
- aandacht voor mantelzorgers die zichzelf niet herkennen als mantelzorger of geen hulpvraag stellen;
- gerichte aandacht voor jonge mantelzorgers;
- gerichte aandacht voor werkende mantelzorgers;
- gerichte aandacht voor intensieve en langdurige mantelzorgers;
- gerichte aandacht voor mantelzorgers van kinderen met een beperking of naasten met psychische problematiek;
- benutten van bestaande contactmomenten en instrumenten door professionals om mantelzorgsituaties eerder in beeld te krijgen;
- inzet van lichte ondersteuning om zwaardere problematiek te voorkomen.

Hiermee wordt escalatie voorkomen en blijft de draagkracht van mantelzorgers beter in balans.

4. Eén herkenbaar aanspreekpunt met regie

Mantelzorgers moeten ondersteuning eenvoudig kunnen vinden en ervaren één herkenbaar aanspreekpunt als toegang tot passende hulp.

Hiervoor wordt ingezet op:

- een duidelijk en toegankelijk aanspreekpunt binnen bestaande structuren;
- ondersteuning bij het vinden en organiseren van passende hulp;
- afstemming tussen Wmo, Jeugdwet, Zvw, Wlz en betrokken organisaties;
- duidelijke afspraken over rollen, verantwoordelijkheden en samenwerking;
- het beperken van administratieve lasten en herhaalde procedures.

Hiermee wordt de ondersteuning overzichtelijker, toegankelijker en beter afgestemd op de situatie van de mantelzorger.

5. Integrale benadering van mantelzorg

Mantelzorg staat niet op zichzelf, maar raakt aan andere leefdomeinen zoals werk, wonen en sociale netwerken.

Hiervoor wordt ingezet op:

- samenwerking met werkgevers en aandacht voor de combinatie van werk en mantelzorg;
- ondersteuning van passende woonoplossingen die mantelzorg mogelijk maken of verlichten;
- versterking van sociale netwerken en informele steunstructuren;
- actief netwerkbeheer en samenwerking tussen formele en informele partijen;
- een belangrijke rol voor welzijnsorganisaties bij signalering, verbinding en ondersteuning;
- gebiedsgerichte uitvoering met ruimte voor lokaal maatwerk;
- monitoring, evaluatie en bijsturing van beleid.

Hiermee ontstaat een samenhangende aanpak waarin mantelzorg duurzaam gecombineerd kan worden met andere aspecten van het dagelijks leven.

6. Erkenning en waardering als structureel onderdeel

Mantelzorgers worden erkend als onmisbare partners in zorg en ondersteuning.

Hiervoor wordt ingezet op:

- maatschappelijke erkenning van de waarde van mantelzorg;
- zichtbaarheid en bewustwording rondom mantelzorg;
- financiële waardering van mantelzorgers;
- waarderingsactiviteiten en andere vormen van ondersteuning.

Hiermee voelen mantelzorgers zich gezien, gewaardeerd en gesteund in hun belangrijke rol.

Integrale koppeling met de acht basisfuncties

De beleidsuitgangspunten worden in de praktijk vertaald via de acht basisfuncties van mantelzorgondersteuning. De acht basisfuncties van mantelzorgondersteuning vormen het landelijk gehanteerde kader voor wat gemeenten minimaal moeten organiseren om mantelzorgers goed te ondersteunen. Het gaat om samenhangende vormen van ondersteuning die zich richten op zowel praktische als emotionele ontlasting.

De basisfuncties omvatten onder andere het bieden van informatie en advies (wegwijs maken in regelingen en mogelijkheden), emotionele steun en educatie (zoals een luisterend oor, lotgenotencontact en kennisoverdracht), en concrete vormen van praktische hulp en respijtzorg (tijdelijke overname van zorg). Daarnaast maken ook persoonlijke begeleiding (ondersteuning bij regie en coördinatie), financiële ondersteuning en materiële hulp (zoals hulpmiddelen of voorzieningen in huis) onderdeel uit van dit kader. Samen dragen deze functies eraan bij dat mantelzorgers hun rol beter kunnen volhouden en dat overbelasting wordt voorkomen.

In de praktijk blijkt dat met name ondersteuning bij regietaken, financiële vraagstukken en praktische randvoorwaarden van groot belang is voor mantelzorgers.

Binnen dit beleidsplan worden deze basisfuncties niet als losse voorzieningen benaderd, maar integraal uitgewerkt binnen de beleidsuitgangspunten. De uitgangspunten bepalen namelijk hoe de ondersteuning wordt georganiseerd en aangeboden.

Zo worden informatie en advies gebundeld via een herkenbaar aanspreekpunt, worden praktische hulp en respijtzorg gericht ingezet vanuit het principe van ontzorgen, en wordt emotionele ondersteuning vormgegeven door maatwerk en een toegankelijke, laagdrempelige aanpak. Ook de aandacht voor een brede doelgroep, waaronder jonge mantelzorgers, en de integrale benadering van zorg, werk en wonen zorgen ervoor dat de basisfuncties aansluiten bij de diversiteit en complexiteit van mantelzorgsituaties.

De beleidsuitgangspunten en de basisfuncties vormen daarmee samen één samenhangend geheel.

Uitvoeringsplannen per gemeente

De beleidsambities vragen om een realistische en uitvoerbare vertaling naar de praktijk. Daarbij wordt rekening gehouden met de beschikbare capaciteit, de rolverdeling tussen partners en de lokale context. De nadruk ligt op het versterken en beter organiseren van bestaande structuren, in plaats van het toevoegen van nieuwe voorzieningen.

De concrete uitwerking van deze beleidsnotitie vindt plaats in afzonderlijke uitvoeringsplannen per gemeente. Waar deze beleidsnotitie de gezamenlijke visie, richting en uitgangspunten voor de periode beschrijft, geven de uitvoeringsplannen invulling aan de praktische uitvoering op lokaal niveau.

De drie gemeenten Waadhoeke, Terschelling en Vlieland kennen elk een eigen context, schaal en dynamiek. Dit vraagt om maatwerk in uitvoering, waarbij rekening wordt gehouden met verschillen in bevolkingssamenstelling, voorzieningenaanbod, bereikbaarheid en de rol van formele en informele netwerken. Met name op de eilanden spelen factoren zoals kleinschaligheid, afstand en zelfredzaamheid een nadrukkelijkere rol, terwijl in Waadhoeke de schaal en diversiteit van voorzieningen andere kansen en uitdagingen met zich meebrengen.

In de uitvoeringsplannen worden de beleidsuitgangspunten vertaald naar:

- concrete activiteiten en interventies;
- rolverdeling tussen gemeente (waaronder de gebiedsteams en het Eilandteam), welzijnsorganisaties (zoals Connexa) en andere partners;
- inzet van middelen en capaciteit;
- prioriteiten en fasering in de uitvoering;
- monitoring en beoogde resultaten;
- uitwerking van rollen en verantwoordelijkheden tussen betrokken partijen;
- concrete afspraken over samenwerking en toeleiding.

Hierbij wordt expliciet aangesloten bij de acht basisfuncties van mantelzorgondersteuning en de in deze notitie geformuleerde uitgangspunten, zoals ontzorgen, ontlasten en vroegtijdige signalering. De uitvoeringsplannen maken zichtbaar hoe deze uitgangspunten in de praktijk worden toegepast en welke keuzes per gemeente worden gemaakt.

De uitvoeringsplannen zijn daarmee het instrument om de beleidsambities concreet, uitvoerbaar en toetsbaar te maken. Door te werken met separate plannen per gemeente ontstaat ruimte voor lokale accenten en flexibiliteit, terwijl tegelijkertijd de samenhang en gezamenlijke koers binnen de regio worden geborgd.

Financiën

Voor de uitvoering van dit beleid wordt een combinatie ingezet van structurele en incidentele middelen.

Structurele middelen

De financiering van mantelzorgondersteuning bestaat uit structurele middelen binnen het gemeentelijk Wmo-budget. Vanuit deze middelen worden onder meer informatie en advies, lichte vormen van ondersteuning, begeleiding in groepsverband ter ontlasting van mantelzorgers en de waardering van mantelzorgers gefinancierd. Daarnaast worden de uitvoering van mantelzorgondersteuning door Connexa in Waadhoeke en de inzet van de welzijnswerker op Vlieland en de mantelzorgondersteuner op Terschelling structureel bekostigd.

Incidentele en aanvullende middelen

Naast de structurele middelen kan gebruik worden gemaakt van diverse tijdelijke en aanvullende rijksmiddelen, met name:

- **IZA-middelen** (Integraal Zorgakkoord), gericht op samenwerking tussen zorg en sociaal domein en versterking van de sociale basis (bijv. mantelzorgondersteuning en preventie). De huidige landelijke afspraken uit het Integraal Zorgakkoord (IZA) lopen formeel tot en met 2026. Voor de uitvoering van regionale transformatieplannen en de inzet van transformatiemiddelen zijn middelen beschikbaar tot en met 2028;
- **AZWA-middelen** (Aanvullend Zorg- en Welzijnsakkoord), die vanaf 2027 via een specifieke uitkering (SPUK) beschikbaar komen en meer ontschot en flexibel inzetbaar zijn voor regionale opgaven, waaronder het versterken van informele zorg en mantelzorg. Met het Aanvullend Zorg- en Welzijnsakkoord (AZWA) zijn vanaf 2026 financiële middelen beschikbaar voor gemeenten om de samenwerking tussen zorg, welzijn en het sociaal domein verder te versterken. Het akkoord bouwt voort op het IZA en werkt toe naar een meer structurele financiering vanaf 2030;
- eventuele overige incidentele rijksmiddelen en subsidieregelingen gericht op preventie, versterking van de sociale basis en mantelzorgondersteuning. De beschikbaarheid en voorwaarden van deze middelen kunnen gedurende de beleidsperiode wijzigen.

Deze middelen worden in samenhang ingezet. Hiermee ontstaat ruimte om naast de reguliere ondersteuning ook te investeren in vernieuwing, samenwerking en versterking van de positie van mantelzorgers.

De concrete inzet van middelen wordt per gemeente afgestemd op de lokale uitvoeringsplannen, prioriteiten en behoeften.

Monitoring en verantwoording

Indicatoren en gegevensbronnen

De gemeenten volgen de uitvoering en effectiviteit van het mantelzorgbeleid via een beperkte set kernindicatoren. Deze geven inzicht in het bereik, de kwaliteit en het effect van de ondersteuning en vormen de basis voor jaarlijkse verantwoording en bijsturing.
Niet alle aspecten van mantelzorgondersteuning zijn eenvoudig kwantitatief meetbaar. Daarom wordt gewerkt met een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve informatie, waaronder ervaringen van mantelzorgers en professionals.

Kernindicatoren

1. **Ervaren ontlasting van mantelzorgers**
   In welke mate leidt ondersteuning tot daadwerkelijke vermindering van belasting.
2. **Bereik van intensieve en kwetsbare mantelzorgers**
   Inzicht in het aandeel mantelzorgers met een hoge belasting[1] dat wordt bereikt en ondersteund.
3. **Tijdigheid van signalering**
   Mate waarin mantelzorgers vroeg in beeld komen, vóórdat sprake is van overbelasting.
4. **Eenvoud en regie in ondersteuning**
   In hoeverre mantelzorgers een duidelijk aanspreekpunt ervaren en de ondersteuning als overzichtelijk en samenhangend beleven.

Gegevens en werkwijze

Bij de monitoring wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de uitvoerbaarheid en meetbaarheid in de praktijk. Waar nodig worden indicatoren vereenvoudigd of kwalitatief ingevuld, zodat deze aansluiten bij de dagelijkse praktijk van uitvoerende organisaties.

Waar mogelijk wordt gewerkt met voor- en nametingen om het effect van ondersteuning beter inzichtelijk te maken.

Daarnaast sluit de monitoring zoveel mogelijk aan bij bestaande gegevensbronnen, waaronder registraties van uitvoerende organisaties, cliënttevredenheidsonderzoeken en landelijke databronnen (zoals GGD en CBS). Kwantitatieve gegevens worden aangevuld met signalen uit de praktijk.

De uitvoerende partijen rapporteren jaarlijks over bereik en resultaten. De gemeenten bundelen deze informatie in een gezamenlijke rapportage aan college en raad.

Sturing en bijsturing

De uitkomsten van de monitoring worden gebruikt om:

- trends en knelpunten tijdig te signaleren;
- prioriteiten in de uitvoering bij te stellen;
- afspraken met uitvoerders te actualiseren.

Concrete streefwaarden worden niet op beleidsniveau vastgelegd, maar jaarlijks bepaald in de uitvoeringsafspraken, zodat flexibiliteit en maatwerk behouden blijven.

1 Begrippen zoals 'hoge belasting' worden in de praktijk zorgvuldig en contextafhankelijk geïnterpreteerd, waarbij ruimte blijft voor professionele afweging en het perspectief van de mantelzorger zelf.

Tot slot

Mantelzorg is onmisbaar, maar niet vanzelfsprekend. Om mantelzorg ook in de toekomst vol te kunnen houden, is tijdige, passende en toegankelijke ondersteuning noodzakelijk. Met deze beleidsnotitie kiezen de gemeenten Waadhoeke, Terschelling en Vlieland voor een aanpak waarin het ontzorgen van mantelzorgers centraal staat en waarin aandacht is voor preventie, praktische ondersteuning, samenwerking en waardering. De verdere invulling hiervan krijgt vorm in de gemeentelijke uitvoeringsplannen, met ruimte voor lokaal maatwerk en voortdurende bijsturing op basis van ervaringen uit de praktijk.

Bijlage 1:

Wettelijke kaders

Wet maatschappelijke ondersteuning

Het gemeentelijk beleid voor mantelzorgondersteuning is gebaseerd op verschillende wettelijke kaders, waarbij de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 (Wmo 2015) het belangrijkste uitgangspunt vormt. Binnen deze wet zijn gemeenten verantwoordelijk voor het ondersteunen van inwoners zodat zij zo lang mogelijk zelfstandig thuis kunnen wonen, met inzet van het eigen netwerk en passende ondersteuning waar nodig.

De Wmo 2015 stelt daarbij specifieke eisen aan het gemeentelijk mantelzorgbeleid. Gemeenten zijn verplicht mantelzorgers te ondersteunen zodat zij hun zorgtaken kunnen volhouden en niet overbelast raken. Daarnaast zijn gemeenten verplicht jaarlijks een vorm van waardering te bieden aan mantelzorgers. Ook schrijft de wet voor dat bij iedere hulpvraag onderzocht moet worden welke rol mantelzorgers spelen en welke ondersteuning nodig is, waarna eventueel maatwerkvoorzieningen kunnen worden ingezet. Tot slot zijn gemeenten verplicht om in de Wmo-verordening regels vast te leggen over kwaliteit, rechtmatigheid en het voorkomen van misbruik van voorzieningen.

Jeugdwet

Naast de Wmo 2015 is ook de Jeugdwet van belang. Hoewel er geen aparte regeling bestaat voor jonge mantelzorgers, verplicht de Jeugdwet gemeenten om problemen bij jongeren vroegtijdig te signaleren en passende ondersteuning te bieden. Dit geldt ook voor jongeren die mantelzorg verlenen. Daarnaast valt kortdurend verblijf (logeeropvang) voor kinderen met een beperking of gedragsproblemen onder de Jeugdwet, waarmee mantelzorgers tijdelijk ontlast kunnen worden.

Aanvullende wettelijke kaders

Verder wordt het gemeentelijk beleid beïnvloed door een aantal aanvullende wettelijke kaders. De Wet langdurige zorg (Wlz) en de Zorgverzekeringswet (Zvw) regelen respectievelijk langdurige zorg en verpleging thuis, waarbij afstemming tussen domeinen noodzakelijk is en mantelzorgers een belangrijke rol spelen. De Wet arbeid en zorg (WAZO) is relevant voor werkende mantelzorgers, doordat deze wet verlofregelingen mogelijk maakt. Tot slot stelt de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) eisen aan de manier waarop gemeenten omgaan met persoonsgegevens van mantelzorgers, bijvoorbeeld bij registratie en monitoring.

Samen vormen deze wetten het kader waarbinnen gemeenten hun verantwoordelijkheid invullen om mantelzorgers te ondersteunen, te waarderen en overbelasting te voorkomen.

Bijlage 2:

Begrippenlijst

Mantelzorg
Onbetaalde en niet-professionele zorg die voortvloeit uit een bestaande sociale relatie en die qua aard, duur of intensiteit de gebruikelijke hulp overstijgt. Mantelzorg wordt verleend aan een naaste, zoals een partner, familielid, vriend of buur, en kan zowel binnen als buiten de gezamenlijke huishouding plaatsvinden.

Gebruikelijke hulp
Hulp die naar algemeen aanvaarde opvattingen verwacht mag worden van huisgenoten binnen een gezamenlijke huishouding, zoals dagelijkse verzorging en huishoudelijke taken.

Vrijwilligerswerk
Onbetaalde, georganiseerde inzet zonder persoonlijke zorgverplichting, die in beginsel afgebakend en vervangbaar is.

Mantelzorger
Een persoon die mantelzorg verleent aan een naaste met een ondersteunings- of zorgbehoefte.

Jonge mantelzorger
Een kind of jongere die opgroeit met de zorg voor of zorgen om een gezinslid of andere naaste met een ziekte, beperking, psychische kwetsbaarheid of verslavingsproblematiek.

Intensieve mantelzorg
Mantelzorg die gedurende langere tijd of met een hoge frequentie wordt verleend en die een aanzienlijk beroep doet op de tijd, energie of belastbaarheid van de mantelzorger.

Draagkracht
De mogelijkheden van een mantelzorger om zorgtaken vol te houden, rekening houdend met gezondheid, tijd, energie, werk, gezin en sociale contacten.

Draaglast
De totale belasting die voortkomt uit de mantelzorgsituatie en andere verantwoordelijkheden in het dagelijks leven.

Overbelasting (mantelzorger)
Situatie waarin de draaglast van de mantelzorger groter is dan de draagkracht, waardoor risico ontstaat op fysieke, mentale of sociaal-maatschappelijke problemen.

Ontzorgen
Het actief verminderen van de belasting van mantelzorgers door praktische, organisatorische of emotionele ondersteuning, zodat zij de zorg beter kunnen volhouden.

Respijtzorg
Tijdelijke overname van mantelzorgtaken om de mantelzorger te ontlasten, zodat deze tijd heeft voor rust, herstel of andere activiteiten. Respijtzorg kan worden geboden door vrijwilligers, het sociale netwerk of professionals en kan in diverse vormen worden geboden, bijvoorbeeld logeerzorg of vervangende thuiszorg.

Regeltaken
Taken rondom het organiseren en coördineren van zorg, zoals aanvragen van voorzieningen, afstemming met professionals en administratieve handelingen.

Mantelzorgondersteuning
Het geheel aan maatregelen en voorzieningen gericht op het ondersteunen van mantelzorgers, waaronder informatie, advies, praktische hulp, emotionele ondersteuning en respijtzorg.

Basisfuncties mantelzorgondersteuning
Het landelijk kader voor mantelzorgondersteuning, bestaande uit acht samenhangende functies die gericht zijn op het informeren, ondersteunen, ontlasten en versterken van mantelzorgers.

Informele zorg
Zorg en ondersteuning die niet beroepsmatig wordt verleend, waaronder mantelzorg en vrijwilligerswerk.

Formele zorg
Professionele zorg en ondersteuning, gefinancierd via onder andere de Wmo, Zorgverzekeringswet (Zvw) en Wet langdurige zorg (Wlz).

Toegang tot ondersteuning
De wijze waarop mantelzorgers ondersteuning kunnen vinden en verkrijgen, inclusief bekendheid, bereikbaarheid en eenvoud van procedures.

Signalering (vroegtijdig)
Het tijdig herkennen van mantelzorgsituaties en (dreigende) overbelasting, zodat ondersteuning preventief kan worden ingezet.

Eén aanspreekpunt
Een herkenbare contactpersoon of organisatie waar mantelzorgers terecht kunnen voor informatie, advies, ondersteuning en doorverwijzing naar passende hulp.

Sociaal domein
Het geheel van gemeentelijke verantwoordelijkheden op het gebied van ondersteuning, participatie, jeugd en maatschappelijke zorg.

Bijlage 3:

Integrale analyse mantelzorg
(Waadhoeke, Terschelling en Vlieland)

1. Inleiding
Deze bijlage bevat een samenvattende analyse van de uitkomsten van lokaal onderzoek onder mantelzorgers in de gemeenten Waadhoeke, Terschelling en Vlieland. Het doel van deze analyse is inzicht te bieden in de kenmerken, belasting en ondersteuningsbehoeften van mantelzorgers, en in verschillen tussen de gebieden.
De analyse vormt een belangrijke onderlegger voor de beleidskeuzes in deze notitie.

2. Profiel van mantelzorgers
Mantelzorgers in alle drie de gemeenten zijn overwegend 45 jaar en ouder, met een sterke vertegenwoordiging van de groepen 61–75 jaar en 75+.
De zorg wordt meestal verleend aan een partner of ouders. In veel gevallen gaat het om langdurige en structurele mantelzorg, vaak gedurende meerdere jaren en meerdere uren per week.

Een deel van de mantelzorgers combineert de zorg met werk, maar een aanzienlijke groep is minder gaan werken of gestopt.

In Waadhoeke is het beeld breder en diverser door een grotere groep respondenten.
Op Terschelling en Vlieland komt mantelzorg binnen het informele netwerk (vrienden/buren) relatief vaker voor.

3. Ervaren belasting
De meeste mantelzorgers ervaren de zorgsituatie als “soms zwaar”, met een kleinere groep die deze als vaak zwaar of overbelast ervaart.

Belangrijkste bronnen van belasting zijn:
- emotionele belasting;
- gebrek aan tijd voor zichzelf;
- combinatie met werk en/of gezin;
- regeltaken en administratie;
- lichamelijke belasting.

In Waadhoeke speelt regeldruk en systeemcomplexiteit een grotere rol, bijvoorbeeld doordat mantelzorgers en professionals moeten schakelen tussen verschillende regelingen, contactpersonen en procedures.
Op de eilanden ligt de nadruk relatief meer op de combinatie met andere verantwoordelijkheden.

4. Ondersteuningsbehoefte
Mantelzorgers hebben vooral behoefte aan individuele, praktische en direct toepasbare ondersteuning.
De belangrijkste ondersteuningsbehoeften zijn:
- hulp bij regeltaken, overzicht en coördinatie;
- praktische ondersteuning (zoals huishouden en vervoer);
- emotionele ondersteuning.

Groepsaanbod en respijtzorg worden minder vaak spontaan genoemd als behoefte.

In Waadhoeke is de ondersteuningsvraag explicieter en sterker gericht op regie en systeemondersteuning.

Op Terschelling en Vlieland geeft relatief een groter deel aan geen behoefte te hebben aan ondersteuning, hoewel de onderliggende vraag vergelijkbaar is.

Dit duidt mogelijk op een minder zichtbare of latente ondersteuningsbehoefte.

5. Toegang tot ondersteuning
Een aanzienlijk deel van de mantelzorgers maakt geen gebruik van ondersteuning.
Belangrijkste belemmeringen zijn:
- onbekendheid met het aanbod;
- onvoldoende passend aanbod;
- administratieve drempels;
- kosten;
- onzekerheid over kwaliteit.

In Waadhoeke wordt systeemcomplexiteit in sommige situaties als knelpunt ervaren, met name wanneer meerdere organisaties of regelingen betrokken zijn.
Op de eilanden spelen bereikbaarheid, afstand en beperkte beschikbaarheid van voorzieningen een grotere rol.

6. Mantelzorg en werk
Een deel van de mantelzorgers werkt, vaak in deeltijd. Mantelzorg heeft geregeld gevolgen voor arbeidsparticipatie, zoals minder werken of stoppen met werk.

Werkgevers zijn niet altijd op de hoogte, maar tonen in veel gevallen wel begrip en flexibiliteit.

Er zijn geen grote inhoudelijke verschillen tussen de gemeenten zichtbaar, al is het aandeel werkenden op de eilanden lager door de leeftijdsopbouw.

7. Wonen en mantelzorg
Woonoplossingen, zoals mantelzorgwoningen of samenwonen, worden gezien als mogelijke ondersteuning, maar kennen belemmeringen zoals regelgeving, kosten en beschikbaarheid.

In Waadhoeke worden beleids- en vergunningsvraagstukken nadrukkelijker genoemd.
Op de eilanden ligt de nadruk meer op praktische beschikbaarheid en onbekendheid met mogelijkheden.

8. Overkoepelende duiding (samenvattend)
Mantelzorg is in de drie gemeenten veelal langdurig en structureel. De belasting zit vooral in de combinatie van zorgtaken met andere verantwoordelijkheden.

De grootste behoefte ligt bij praktische ontlasting en ondersteuning bij regie en organisatie. Een aanzienlijk deel van de mantelzorgers maakt geen gebruik van beschikbare ondersteuning.
De analyse laat zien dat de opgave niet primair ligt in uitbreiding van aanbod, maar in:
- het verminderen van complexiteit,
- het beter bereiken van (nog niet zichtbare) mantelzorgers,
- en het organiseren van praktische en direct ontlastende ondersteuning.

Daarnaast blijkt dat mantelzorgers die geen hulpvraag stellen moeilijker in beeld komen, en dat ondersteuning na het wegvallen van mantelzorgtaken nog beperkt is georganiseerd. Dit bevestigt de noodzaak van een proactieve benadering en aandacht voor overgangsmomenten.

Tot slot vragen de verschillen tussen Waadhoeke en de eilanden om maatwerk in de uitvoering, met specifieke aandacht voor respectievelijk systeemcomplexiteit en bereikbaarheid.

Bijlage 4:

Bronnen

Rapporten en onderzoeken

- Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). (2024). Mantelzorg in beweging: Kerncijfers en trends 2014–2024.
- GGD GHOR Nederland. (2024). Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2024.
- GGD GHOR Nederland. (z.d.). Factsheet belasting van mantelzorgers.
- Sociaal-Economische Raad (SER). (2026). Mantelzorg en werk in een zorgzame samenleving: Een integrale aanpak voor een werkende combinatie.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). (2025). Hoofdlijnenakkoord Ouderenzorg 2025–2028.
- Trendbureau Drenthe & MantelzorgNL. (z.d.). Gelijkgerichte mantelzorgondersteuning in Nederland: Behoeften en oplossingsrichtingen vanuit mantelzorgers.
- VWS, VNG, MantelzorgNL, Zorgverzekeraars Nederland e.a. (2025). Handreiking Gelijkgerichte Mantelzorgondersteuning in Nederland.
- VWS, MantelzorgNL, VNG e.a. (2025). Handreiking Logeerzorg.
- FNV. (2026). Alarmerende signalen van mantelzorgers: Mantelzorg, het Haagse 'duizenddingendoekje'.

Beleidsprogramma's en akkoorden

- Ministerie van VWS. (2023). Mantelzorgagenda 2023–2026.
- Rijksoverheid. (2022). Integraal Zorgakkoord (IZA).
- Rijksoverheid. (2024). Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA).
- Rijksoverheid. (2025). Aanvullend Zorg- en Welzijnsakkoord (AZWA) (in ontwikkeling/uitwerking).

Wet- en regelgeving

- Rijksoverheid. (2015). Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 (Wmo 2015).
- Rijksoverheid. (2015). Jeugdwet.
- Rijksoverheid. (2015). Zorgverzekeringswet (Zvw).
- Rijksoverheid. (2015). Wet langdurige zorg (Wlz).
- Rijksoverheid. (2001). Wet arbeid en zorg (WAZO).
- Europese Unie. (2016). Algemene verordening gegevensbescherming (AVG).

Data en statistiek

- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2026). Werkende mantelzorgers in beeld.
- Volksgezondheid en Zorg (VZinfo). (z.d.). Mantelzorg: regionale cijfers en trends.
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). (z.d.). Overbelasting mantelzorgers en stapeling van zorgen.

Websites en achtergrondinformatie

- Schulinck. (2022). *Wat is gebruikelijke hulp?* https://www.schulinck.nl/opinie/wat-is-gebruikelijke-hulp/
- Jurop. (2024). *Mantelzorg en de Wmo: wat u moet weten.* https://jurop.nl/mantelzorg-en-de-wmo-wat-u-moet-weten/